

הקדמת פעולה אסורה בשבת לצורך פיקוח נפש

שאז הוא יום שבת בודאי, שאז הוא **מוכרח לזה** ואין עליו איסור, מה שאין כן עתה הוא מחלל שבת **ברצונו** בספק.

אולם לבסוף סיים:

ביאור הלכה הנ"ל:

יש לדחות, דבענינו הוא שני ימים מה שאין כן הכא דהוא יום אחד מה נפקא מינה בין תחלת המעת לעת של שבת לאמצע המעת לעת, מוטב יותר שיקדים דאפשר שינצל על ידי זה מחילול שבת, וצריך עיון.

❖ **מהם צדדי הספק של הביאור הלכה?**

❖ **כיצד יש לנהוג לפי הביאור הלכה, כאשר יכול להקדים ולעשות את המלאכה ביום טוב שחל בערב שבת (שאיסורו קל משבת)?**

ב. הקדמת ביצוע המלאכה ביום טוב שחל בערב

שבת

לעומת זאת, כתב הנצי"ב, שיש להקדים ולעשות מלאכה ביום טוב שחל בערב שבת, בכדי להימנע מעשייתה בשבת:

הרחב דבר במדבר פרק יז פסוק יב:

ביום טוב שחל בערב שבת, ובשבת יהיה ענין סכנת נפשות, ונצרך לעשות מלאכה ביום טוב או בשבת משום פקוח נפש, אם ברור שתהיה הסכנה בשבת, יותר טוב להקדים המלאכה ביום טוב דקיל משבת, ואם אין הדבר ברור, יותר טוב להשהות, וכשתבא הסכנה אז יחללו שבת קודש מפני פקוח נפש.

וכן נקטו למעשה בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק לב הערה קה) ובספר חזון עובדיה (שבת ח"ג עמוד רעג).

הגר"י זילברשטיין ביאר, שיתכן ואף הביאור הלכה לא יחלוק על דברי הנצי"ב, ודווקא לגבי חייל בצבא זר, שמוכרח לעשות מלאכה מפני גזירת המלכות, אסר להקדים את הפעולה, ולא כשעושה המלאכה לצורך הצלת נפשות:

תורת היולדת מוספים וביאורים סימן סו:

ההיתר לאיש הצבא חלוק הוא מההיתר לחולה, **דלאיש צבא מותר לו לעשות מלאכה מדין אנוס**, ולכן אם יחלל שבת כשהוא עדיין אינו אנוס לכך, נחשב הוא כעושה ברצון וחייב. מה שאין כן, חולה שהותר להצילו מדין מצות הצלה שדוחה את כל התורה כולה, כדכתיב 'וחי בהם', בזה יתכן דאף אם אפשר להמתין עד שבת... מותר כבר כעת לחלל.

סברא נוספת להקל בדבר גם על פי הביאור הלכה, כתב בעל אורחותיך למדני:

שו"ת אבני דרך חלק טז סימן עב בשם בעל אורחותיך למדני:

אבל נראה שאף הביאור הלכה מודה כשאין זה רק ידיעה בעלמא (שהסכנה עתידה לבוא), אלא שכבר התחיל התסמינים בבין השמשות שמותר לו לחלל שבת אף כשעדיין אין פיקוח נפש,

הקדמה:

ה' ציווה אותנו: "ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם", ודרשו חז"ל "וחי בהם - ולא שימות בהם, מכאן לפקוח נפש שדוחה את השבת". ה' קבע, שערך הצלת נפשות קודם לערך שמירת השבת. על כן, גדולה מעלתם של החיילים בצבא הפועלים להצלת ישראל לילות כימים, בחול ובשבת.

❖ **שאלה: חייל שיצטרך בוודאות לעשות מלאכה בצהרי יום השבת לצורך פקוח נפש, האם מותר לו להקדים ולעשותה כמה שעות מוקדם יותר?**

א. שיטת הביאור הלכה: הקדמת המלאכה נידונה כ'רצון'

כתוב בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף סט עמוד ב:

היה מהלך בדרך או במדבר, ואינו יודע אימתי שבת... אמר רבא: בכל יום ויום עושה לו כדי פרנסתו.

וכן נפסק בשולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שמד סעיף א: ההולך במדבר ואינו יודע מתי הוא שבת... אם יש לו ממה להתפרנס, אסור לו לעשות מלאכה כלל עד שיכלה מה שיש לו, ואז **יעשה מלאכה בכל יום**... כדי פרנסתו מצומצמת.

תמה הביאור הלכה, מדוע עליו לעשות מלאכה לפרנסתו בצמצום בכל יום ויום, אף שבאופן זה בוודאי מחלל את השבת, ולא אומרים שיעשה מלאכה מרובה ביום אחד עבור כל השבוע, כך שיהיה סיכוי משמעותי שכלל לא יחלל את השבת:

ביאור הלכה סימן שמד סעיף ב:

לכאורה למה לא הרשונו שירויח ביום אחד או בשני ימים הרבה יותר מכדי פרנסתו, כדי שיוכל לשבות אחר כך ד' וה' ימים ממלאכה שעל ידי זה קרוב שיקיים מצות שבת כדין תורה, מה שאין כן עתה שהוא עושה בכל יום ויום, בודאי יתחלל שבת במלאכה דאורייתא?

יש לומר דעתה **כשהוא עושה כדי פרנסתו אין זה מקרי חילול שבת** דנוגע לו בכל יום לפקח נפש, ועל כן זה עדיף יותר משיעשה יום או יומים יותר מפרנסתו ויחלל שבת בספק **ברצונו**.

למד מכך הביאור הלכה, לגבי חייל בצבא זר, שמוכרח לבצע מלאכה בפקודת המלכות בצהרי יום השבת, ויכול להקדים ולעשותה בין השמשות כך שיפחית מחומרת האיסור:

ביאור הלכה הנ"ל:

ונוכל ללמוד מזה לענין איש הצבא שהוצרך לו מטעם הממשלה הרוממה לעשות איזו מלאכה דאורייתא... שלא היה לו פנאי בכל היום עד בין השמשות **שמוטב לו לעשות המלאכה למחר** אף

כיון שזה דומה לנחש שהתחיל לרדוף אחריו.

❖ **חוה דעתך, האם כיום, יש לדון את רצונם התמידי של האויבים לפגוע במדינת ישראל כ'נחש שהתחיל לרדוף אחריו'?**

מאידך הגר"מ פיינשטיין חלק על דברי הנצי"ב וכתב:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ג סימן סט:
כשהסכנה תהיה בשבת באופן שברור שגם בשבת יוכלו להצילו באיסור מלאכה אין לעשות ביום טוב אף שהוא קל... עדיין ליכא הסכנה ולא ניתנה לידחות לאו דיו"ט אלא שבת יותן לידחות, **ולחלל יום טוב בשביל שלא יחולל שבת בהיתר לא מצינו שנדחה.**

וכן דעת הגר"ש אלישיב (הערות למסכת יומא דף פד ע"ב).

❖ **מהו יסוד המחלוקת בין האגרות משה לבין הנצי"ב?**

❖ **מה יהיה הדין לכל אחת מהשיטות לגבי הקדמת ביצוע המלאכה בשבת עצמה?**

ג. הקדמה ביצוע המלאכה בשבת קודם הסכנה

הרש"ש כתב שכאשר פקוח נפש מחייב לחלל שבת, מותר להקדים ולעשות זאת עוד קודם בוא הסכנה:

רש"ש מסכת יומא דף פד עמוד ב:

אם נדע בבירור דנוכל להמתין עד הערב (במוצאי שבת) אז לא נחלל עליו את השבת בחנם. ואם נצרך לעשות לו הרפואה היום (בשבת) דוקא, אבל אינו מוכרח לעשות תיכף רק דנוכל לאחר עוד איזו שעות, בכזה אמרינן **הזריז הרי זה משובח.**

❖ **האם דברי הרש"ש מתאימים לשיטת הביאור הלכה?**

וכן פסק הגר"ע יוסף:

יחוה דעת חלק ד סימן ל:

אם יש צורך לבשל בשבת תרופה לצורך חולה שיש בו סכנה, אלא שאומרים הרופאים שאפשר להמתין כמה שעות כדי לעשותה, **מותר לעשותה מיד**, כדי שתהיה מוכנה לאותה שעה, כיון שבכל אופן יצטרכו לחלל שבת לעשיית התרופה. אבל אם אומרים הרופאים שאפשר להמתין עד לאחר צאת השבת, ואין שום חשש סכנה יותר לחולה על ידי שהיית עשיית התרופה, יש להמתין עד למוצאי שבת, ולא יחללו השבת שלא לצורך.

לעומת זאת כתב כף החיים בשם שו"ת הרמ"ץ:

כף החיים אורח חיים סימן שכח ס"ק סג:

חולה שיש בו סכנה ואם צריכים לבשל עבורו בשבת והרופא אומר שאין צריך ליתן לו לאכול עד אחר ד' שעות אחר שישתה הרפואה, **אין היתר לבשל רק בשעה הצריך** לבשל ולא קודם. רק כשיש לחוש שמא יהיה אחר כך איזה עיכוב להכין התבשיל, אז מותר מספיקא של פקוח נפש הדוחה שבת. והכל לפי ראות העניין.

בשו"ת אגרות משה נקט עקרונית כסברת הרש"ש, אולם למעשה הורה להמתין עד לבוא הסכנה מטעם מחודש:

אגרות משה חלק ג סימן סט:

אם חשש הסכנה תהיה בשבת זו לאחר שני שלישי היום ויהיה האפשריות גם אז להצילו בחלול מלאכה בשבת, אם מותר לעשות מלאכה זו גם בתחלת היום כשיש לו איזה צורך בזה... לא דמי ליום טוב, דאיסור יום טוב לא ניתנה לידחות בשביל הפקוח נפש דלמחר כדלעיל (ולכן באותה שבת מותר להקדים). אבל יש סברא גדולה לומר... שיש לנו לחוש לשמא יבא ויסתלק הסכנה... כל זמן שאין הסכנה עדיין ליכא חיוב זה ורשאין לסמוך גם על נסים שמא לא תהיה הסכנה כלל, אף שהוא שלא כפי דרך הטבע ואמירת הרופאים, וממילא אסור לחלל שבת בתחלת היום שעדיין ליכא הסכנה.

❖ **חוה דעתך, כיצד יורה האגרות משה, כאשר הקדמת המלאכה לשעה מוקדמת יותר, תאפשר צמצום בחומרת האיסור?**

עם זאת כתב הגר"מ פיינשטיין:

אגרות משה הנ"ל:

כשאיכא חשש סכנה למחר, ולא ידוע אם יהיה אפשריות למחר להציל אם לא יעשו המלאכה היום, שודאי אף שלמחר יהיה חול והיום הוא שבת, יהיה מותר לעשות בשבת אף שעדיין ליכא הסכנה, מאחר שלפי דרך הטבע והאומדנא תהיה למחר סכנה וספק אם יוכלו אז להצילו.

ד. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו 'תורת המחנה':

תורת המחנה פרק לו אות ח:

א. חייל שברור לו שיהא עליו לחלל את השבת לצורך מבצעי, יעדיף להקדים ולבצע בשבת פעולות האסורות מדרבנן (כגון בשינוי) אף קודם שהגיעה השעה שעליו לחללה, בכדי להימנע לאחר מכן מביצוע פעולות האסורות מן התורה.

ב. אם חל יו"ט בערב שבת, ועשיית המלאכה ביו"ט קלה מעשייתה בשבת, (כגון תדלוק גנרטור הכרוך ביו"ט באיסור 'מוליד' לעומת תדלוק בשבת שכרוך באיסור 'מבעיר') יעדיף להקדימה ליו"ט, בכדי להימנע מעשייתה בשבת. במיוחד נכון הדבר אם יש תועלת מבצעית נוספת בהקדמה זו, כגון שהמקום ימצא מוצר מיד בחשכה, או כשקיים חשש שיתעוררו צרכים מבצעיים פתאומיים שיפריעו לביצוע פעולת ההצלה מאוחר יותר.

ג. בכל זה פשוט שאם לא ברור לו שאכן יהא צורך מבצעי בדבר, ויכול להיות שלבסוף יתברר שעשייה מיותרת, ימתין מביצוע הפעולות, למרות שבשל כך יתכן שלבסוף יהא עליו לבצע פעולות האסורות מן התורה.

